

κότης σάν ανώτερο φαινόμενο στην εξέλιξη τῶν ὄντων. Τελευταία ἐν τούτοις θεωροῦν σάν βιολογική εξέλιξη τὴν αὔξηση τοῦ βαθμοῦ τῆς κοινωνικότητος ποὺ εἶναι ἡ λειτουργία τῆς φυλῆς ποὺ ἔχει πολλές ὁμοιότητες μετὰ τὸ καθεστῶς τῶν ζωϊκῶν κοινωνιῶν ποὺ ἀναφέραμε στὶς ὁποῖες, ἂν ὄχι κατὰ τὸ ἴδιο πρότυπο, τὸ ἄτομο λειτουργεῖ μέσα σὲ πλαίσια ποὺ μολογόντι δὲν κληρονομοῦνται, τίθενται ὁμως ἀπὸ τὴν ομάδα, τὴν κοινωνία. Ἐδῶ τὸ πνεῦμα προχωρεῖ μετὰ πρότυπα ποὺ δημιουργήθηκαν ἀπὸ τὸ σύμπαν καὶ ποὺ παρατηροῦνται ἀνάλογα καὶ σ' ἄλλα ζωϊκὰ εἶδη. Πάντως ἔνα εἶναι γεγονός. Στὶς ζωϊκὲς αὐτὲς κοινωνίες δὲν γίνονται πόλεμοι μεταξὺ τῶν μελῶν τους. Ἴσως ἡ καινούργια μορφή ὀργάνωσης τῆς ἀνθρώπινης κοινωνίας καταργήσῃ τὶς ἀντιθέσεις καὶ τὶς συγκρούσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ψυχολογικά, ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ φαινόμενα

Ὁ ἄνθρωπος συνδέεται μετὰ τὸ περιβάλλον ἤτοι μετὰ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον μέσφ τῶν αἰσθήσεων, τῶν συναισθημάτων, τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἠθικῶν ἐνεργειῶν. Ἡ μυϊκὴ δὲ ἐνέργεια ἀποτελεῖ τὸν ἄμεσο καὶ ἀπλούστερο τρόπο σύνδεσης καὶ ἐπαφῆς τῶν ὀργανισμῶν μετὰ τὸν ἔξω αὐτοῦ κόσμον. Κάθε ἄτομο ἐμφανίζεται καὶ μετὰ ἰδιαιτέρο συνδυασμὸ ἐνεργειῶν καὶ συναισθημάτων ποὺ δλαμαζὶ ἀπαρτίζουν τὸν χαρακτήρα, τὴν προσωπικότητά του. Ἡ πνευματικὴ λειτουργία ποὺ εἶναι προῖδον τοῦ ἐγκεφάλου θὰ ἔμενε, ὅπως ἀντιλαμβάνεται τις, ἀπαρατήρητη καὶ δὲν θὰ γινόταν ἀντιληπτὴ ἂν δὲν εἶχε τὰ μέσα γὰ ἐκδηλωθῆ. Ἡ πνευματικὴ λειτουργία συμπληρώνεται μετὰ τὴν ἰκανότητα τῆς ὁμιλίας, τῆς ἐκφρασης τῶν νοημάτων, μετὰ τὶς ψυχολογικὲς καὶ ἠθικὲς καταστάσεις, ποὺ ἐδρεύουν καὶ ξεκινοῦν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ὀργανισμό, ὅπως καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ ποὺ ἀόριστα φέρονται ὡς κατοικούγτα σ' ἄλλη θέση ποὺ καλεῖται μετὰ τὸ γενικὸ ὄνομα ψυχὴ Ἡ παραγωγή τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν φαίνεται σάν προῖδον ἐνός μεταβολισμοῦ δ-

πως τὸ γάλα καὶ τὸ σταφύλι εἶναι προϊόντα πολύπλοκα μεταβολισμοῦ στὸ σῶμα τοῦ ζώου καὶ τὸ ἄλλο στὸν ὄργανισμό τοῦ φυτοῦ. Ὁ μεταβολισμὸς αὐτὸς ἀπομάκρυνε τὸν ἄνθρωπο σιγά-σιγά ἀπὸ τὸν κτηνώδη βίον μὲ συνέπεια νὰ χαθοῦν τὰ ἀρχικὰ χαρακτηριστικὰ ἔτσι πὺ εἴμαστε ἀναγκασμένοι, γιὰ νὰ βροῦμε τὴν ἀφετηρία καὶ τὴ πηγὴ, νὰ καθαρίσουμε τὸ ἐπιφανειακὸ ἔδαφος καὶ νὰ φθάσωμε βαθύτερα στὸ στέρεό.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος δὲν ἀναστάτωσε μόνο τὴ βιολογικὴ ἰσορροπία τοῦ σύμπαντος καὶ τοὺς νόμους τῶν ἐνστικτῶν τῶν ζώων ἀλλὰ συνοδεύθηκε καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξη ἠθικῶν κανόνων διαβίωσης καὶ μὲ τὴν δημιουργία εὐρείας, ἀνθρώπινης κοινωνίας τῶν ὁποίων θὰ πρέπει νὰ ἀναλύσωμε τὶς γενικὲς ἀρχὲς τῆς ὑπαρξῆς καὶ διατήρησής τους.

Ὁ ψυχικὸς μεταβολισμὸς ὅπως καὶ οἱ ἠθικοὶ κανόνες διαβίωσης εἶναι λειτουργίαι πὺ προέρχονται ἀπὸ τὴ πνευματικὴ δράση καὶ καθιστοῦν πράξη ὅ,τι ὁ νοῦς ἐσκέφθη. Ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ τὰ ἐκτελεστικὰ ὄργανα τοῦ πνεύματος τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἐσημειώνητο κἄν ἢ παρουσία χωρὶς τὶς ἐκδηλώσεις αὐτὲς τῆς ψυχῆς.

Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου σχηματίζεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα. Ἡ ψυχὴ ἀποτελεῖ τὸ μηχανισμό πὺ μὲ τὴ δημιουργία εὐαρέστων ἢ δυσαρέστων ἐκτελεῖ ὅ,τι τὸ πνεῦμα βρῆκε ὠφέλιμον ἢ ἐπιβλαβὲς στὴ πορεία τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ψυχικὰ φαινόμενα προέρχονται ἀπὸ τὴ δράση τοῦ νευρικοῦ συστήματος πὺ μὲ τὸν ἐγκέφαλο σχηματίζουν τὸν κορμὸ τῶν σωματικῶν καὶ πνευματικῶν-ψυχικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀτόμου.

Ἔχομε τὴ πείρα ὅ,τι ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ διαφέρει ἀπὸ τὴ ψυχὴ τοῦ ἡλικιωμένου. Ἡ ψυχὴ τοῦ καλλιεργημένου διαφέρει στὴν ἴδια ἐποχὴ καὶ στὸν ἴδιο τόπο ἀπὸ τὴ ψυχὴ τοῦ ἀπαιδευτοῦ. Συνεπῶς ἡ πνευματικὴ κατάσταση εἶναι ἡ πηγὴ τῆς δημιουργίας τῶν συναισθημάτων τῶν ψυχικῶν καὶ τῶν ἠθικῶν.

Θὰ μπορούσαμε νὰ θέσωμε μιὰ ἱεράρχηση καθ' ἣν οἱ αἰσθήσεις φέρουν στὸν ἐγκέφαλο τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐρεθισμοὺς, ὁ ἐγκέφαλος προκαλεῖ στὰ νεῦρα αὐτόματα τὶς ἀντιδράσεις τῶν ὀργάνων καὶ στὴν περίπτωσι τῶν σκέψεων μετατρέπει τὶς ἐπεξεργασίες τοῦ σὲ συναισθήματα πὺ ἀποτελοῦν τὶς ἐξωτερικὲς ἐκδηλώσεις τῶν σκέψεων τοῦ ἀνθρώπου.

Τὰ συναισθήματα δὲ ἀποτελοῦν τὸ μέσον μὲ τὸ ὁποῖον οἱ πνευματικὲς λειτουργίαι ἢ ὠθοῦν, μὲ τὴν ἐνδιάμεσο συναισθηματικὴ μεταβολή, ἢ ἐμποδίζουσι τὸ ἄτομο νὰ δράσῃ. Εἶναι τὸ κουδούνισμα τοῦ ὀργανισμοῦ γιὰ τὴν ἄλλως δὲν θὰ ἀντιλαμβάνετο τὴν διαβάθμιση τῆς σκοπιμότητος τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν ποὺ στέκονται σὲ διάφορα ἐπίπεδα γιὰ τὴν πνευματικὴν λειτουργία δὲν χρωματίζεται στὸν ὀργανισμό παρα μὲ τὰ συναισθήματα, ὅπως ἀκριδῶς ἢ ἠλεκτρικὴ κίνηση γίνεται αἰσθητὴ μὲ τὰ χρώματα καὶ τοὺς ἤχους.

Τόσον τὰ ψυχολογικὰ ὅσο καὶ τὰ ἠθικὰ φαινόμενα δὲν ἔχουν παρά ὑποτυπῶδως ἀναπτυχθῆ στα ζῶα ἐνῶ ἡ ἐμφάνισή τους εἶναι πλούσια στὸν ἄνθρωπο τοῦ ὁποῖου παρακολούθησε τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξη.

Ἡ ψυχολογία μᾶς διδάσκει τοὺς τρόπους κατὰ τοὺς ὁποῖους ἀντιδρᾷ ὁ ὀργανισμὸς στοὺς ἐξωτερικοὺς ἐρεθισμοὺς τοποθετώντας τὸ κέντρο αὐτῶν τῶν ἀνταλλαγῶν στὸν ἐγκέφαλο ποὺ ἀποδεικνύεται καὶ πειραματικὰ μὲ τὸν τεχνητὸ ἐρεθισμὸ ὀρισμένων κέντρων ἀπὸ τὰ ὁποῖα προκαλοῦνται κινήσεις, συγκινήσεις κ.λ.π. Τὸ ἄτομο βρίσκεται κάθε φορὰ σὲ διάφορες καταστάσεις ποὺ ἄλλοτε εἶναι εὐχάριστες, ἄλλοτε δυσάρεστες καὶ ἄλλοτε ἀδιάφορες. Σ' αὐτὲς ἀντιδρᾷ μὲ ἀπειρία τρόπων ποὺ μπορούμε νὰ τὶς περιγράψωμε σὰν ψυχικὲς ἐκδηλώσεις ὅπως εἶναι ἡ ἀγάπη, τὸ μῖσος, ὁ θυμὸς, ἡ κολακεία, ἡ ὑπερηφάνεια, ἡ δειλία, ἡ τιμὴ, ἡ ἀνδρεία, ὁ σεβασμὸς, ἡ περιφρόνηση, ἡ ἐκτίμηση, ἡ ὑποταγή, ἡ ἀντίσταση, ἡ φιλονικία, ἡ φιλαργυρία, ἡ πρωτοβουλία, ἡ ἀναίδεια, ἡ ἀπάθεια, τὸ θάρρος, ἡ ἐλπίδα, ἡ φιλοδοξία, τὸ ψεῦδος, ἡ ἀλήθεια, ἡ πονηρία, ἡ ὑποκρισία, ἡ εὐγένεια, ἡ ἀγένεια, ἡ εὐεργεσία, ἡ ἀγνωμοσύνη καὶ τόσες ἄλλες ψυχικὲς ἐνέργειες ποὺ ἡ δράση τους προκαλεῖ τὴν χαρὰ, τὴν λύπη, τὸ φόβο, τὴν δυσἀρέσκεια, τὴν εὐτυχία καὶ τὴν δυστυχία, τὴν ἰκανοποίηση, τὴν αἰσιοδοξία, τὴν ἀπαισιοδοξία καὶ ἄλλων ποὺ ἔμμεσα ἐπηρεάζουν τὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἰσχὺς τῆς ἐκδήλωσης τῶν ψυχικῶν καὶ ἠθικῶν συναισθημάτων, βασίζεται στὸ κύριο ψυχολογικὸ φαινόμενον ποὺ εἶναι ἡ βούληση καὶ τῆς ἠθικῆς δράσης ποὺ εἶναι ἡ ἐλευθερία. Οἱ δύο αὐτὲς ἐκδηλώσεις ἀποτελοῦν τὸ θεμέλιο τῆς ὑπαρξῆς τῶν ἀτόμων καὶ τῶν κοινοτήτων. Ἡ ταχεῖα ἀνταπόκριση τῆς δράσης

τοῦ ἀτόμου πρὸς τὶς σκέψεις του χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴ μεγαλύτερη ἀνάπτυξη τῆς βούλησης ἐνῶ στὴν χαλαρωμένη καὶ ἀδύνατη σύνδεση σκέψης καὶ δράσης χαρακτηρίζεται μὲ τὴν κατάσταση τῆς ἀβουλίας.

Ὁ ψυχικὸς αὐτὸς μηχανισμὸς τῶν ἀνθρώπων ἔχει διαμορφωθῆ καὶ πλουτισθῆ παράλληλα μὲ τὴ πνευματικὴ ἀνάπτυξη καὶ δράση· ἡ ποικιλία ἐξ ἄλλου τῶν ἐκδηλώσεων τούτων σχηματίζουν τὴν ποικιλία τῶν χαρακτήρων. Ἔτσι ἔχομε ποικιλίαν ἀτόμων, ποικιλίαν χαρακτήρων καὶ σὰν συνέπεια τούτων ποικιλίαν τάσεων κοινωνικῶν. Ἡ παραλλακτικότης αὕτη εἶναι ἀναγκαία γιὰ νὰ δημιουργοῦνται οἱ προϋποθέσεις διατήρησης τῶν ὄντων, τῶν κοινωνιῶν, τοῦ κόσμου. Ἡ ἀφθογία τῶν καταβολῶν ἐπιτρέπει τὴν ἀνάπτυξη ἄλλοτε μιᾶς κατηγορίας κοινωνίας καὶ ἄλλοτε ἄλλης σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχές τῆς προσαρμογῆς ἢ ὅποια ἐξασφαλίζει τὴ διατήρηση τῶν κοινωνιῶν. Στὰ ἄτομα ἡ ποικιλία τῶν ψυχικῶν ἐκδηλώσεων βοηθεῖ κατ' ἀνάλογον τρόπον στὴ προσαρμογὴ τῶν δημιουργουμένων συνθηκῶν γιὰτὶ μὲ τὴν ἐπικράτηση ἐπὶ παραδείγματι μονομερῶς μιᾶς ψυχικῆς κατάστασης, τῆς λύπης ἢ τῆς χαρᾶς, θὰ μπορούσε νὰ προκαλέσῃ τὸ θάνατο αἰ. ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν φωτιζόταν ἀπὸ τὶς ἀχτίδες τῆς ἐλπίδας σὲ στιγμὲς ἀπελπισίας ἢ αἰ δὲν μετριαζόταν ἢ αἰσιόδοξη προοπτικὴ τῆς χαρᾶς ἀπὸ τὰ σύννεφα τῆς ἀμφιβολίας ποὺ ἐπακολουθοῦν συνήθως καὶ κατευγάζουν τοὺς ὑπεραισιόδοξους.

Λέγοντας ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου σχηματίζεται ἀπὸ τὸ πνεῦμα πρέπει νὰ διαστείλωμε τὴν ἔγνοια τοῦ σχηματισμοῦ μὲ τὴν ἔγνοια τοῦ αὐτοματισμοῦ ποὺ συνυπάρχει στὶς καταστάσεις τῶν συναισθημάτων καὶ τοῦ νοῦ. Ἔερομε ὅτι ἡ τάξη καὶ ἡ ἰσορροπία τῶν σωματικῶν λειτουργιῶν ἐξασφαλίζεται ἀπὸ τὴν ἔκκριση ὀρισμένων οὐσιῶν, οἱ ὁποῖες ρυθμίζουν τὴν κυκλοφορία, τὴν πέψη, τὴν ἀναπνοή κ.τ.λ. κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε οἰαδήποτε μεταβολὴ σὲ μιὰ λειτουργία ποὺ πιθανὸν νὰ ἐπιφέρῃ διαταραχὴς στὸν ὄργανισμὸ νὰ ἐξουδετερώγεται μὲ ἄλλη λειτουργία ποὺ τείνει νὰ φέρῃ τὴ φυσιολογικὴ ἰσορροπία αὐτόματα, χωρὶς τὸ γιὰτρό, ποὺ εἶναι τὸ λογικὸ στὴ προχειμένη περίπτωση. Ὁ γιὰτρός δημιουργήθηκε σὰν βοηθὸς αὐτῆς τῆς κοσμικῆς λειτουργίας ποὺ συμπληρώνει καὶ βοηθεῖ τὸν ὄργανισμὸ. Τὸν ὄργανικὸ αὐτοματισμὸ τὸν συναντοῦμε στὶς φυσικὲς καὶ ζωϊκὲς καταστάσεις χά-

ρις στον οποίο εξασφαλίζεται ή διατήρηση τής ζωής. Μια αιμορραγία επί παραδείγματι σταματά αυτόματα χάρις στην αύξηση μιᾶς ούσιας πού λέγεται σεροτίνη πού ὅπως ἀποδείχθηκε προκαλεῖ τή συστολή τῶν αἰμοφόρων ἀγγείων περιορίζοντας ἔτσι τήν ἐκροή τοῦ αἵματος καί σώζοντας κατ' αὐτόν τόν τρόπο τόν ὀργανισμό. Στά ἀνώτερα ὄντα λειτουργεῖ ἄλλος αὐτοματισμός, ὁ λεγόμενος ψυχικός, γιά τόν ὁποῖο μιλήσαμε καί ὁ ὁποῖος ἐδράζεται στό νευρικό σύστημα, χωρίς νά ξέρουμε ἐν τούτοις τίς βασικές ἀρχές τής λειτουργίας του γιάτι ἐκ φύσεως εἶναι πολύπλοκος ἐπηρεαζόμενος ἀπό ὄλα τά στοιχεῖα τοῦ ὀργανισμοῦ.

Τά συναισθήματα βρίσκονται στό κατώφλι τοῦ νοητικοῦ μηχανισμοῦ καί συνδέονται μέ τίς πρῶτες ἀντιλήψεις καί παραστάσεις πού θεωροῦνται γενικά σάν τὸ πρῶτο βῆμα τής λειτουργίας τοῦ νοῦ, ὅπως ἰδιαίτερα παρατηρεῖται στά ζῶα στά ὁποῖα δέν ἔχει ἀναπτυχθῆ ἡ νόηση. Ὁ ψυχικός αὐτοματισμός προκαλεῖ ἰσορροπίες στή ψυχή μέ τὸ δυῖσμό τοῦ εὐχάριστου καί δυσάρεστου πού εἶναι συνδεδεμένος καί μέ ὀργανικές συνέπειες—ὕγεια ἢ ἀρρώστεια—ἀποτελώντας μιᾶ ἀναγκαιότητα πού ἐπιβάλλει στόν ὀργανισμό ἀνίστοιχη κίνηση καί στάση.

Τόν ψυχικό μηχανισμό ἐπηρεάζει μέ τήν ἀνάπτυξή του ὁ νοῦς γιά νά φέρη εἰς πέρας ἀνώτερα καθήκοντα πού συνδέονται μέ τήν ἀποστολή του.

Τά ἠθικά ἐξ ἄλλου συναισθήματα μπορούμε νά τά παραβάλλωμε πρὸς ἓνα μηχανισμό χαλιναγώγησης, πού ἂν ἔλειπε μπορούσε νά ὀδηγήσῃ στή καταστροφή ὅπως ἡ ἀπουσία τής τροχοπέδης ἀπὸ ἓνα μηχανισμό μπορεί νά προκαλέσῃ τὸ κατρακύλισμά του. Τά καθήκοντα πρὸς τόν ἑαυτό μας, πρὸς τόν πλησίον μας, πρὸς τοὺς ἄλλους, πρὸς τή κοινωνία, ἀποτελοῦν πνευματικές ἐπιταγές πού προέρχονται ἀπὸ τή λογική τής διατήρησης τοῦ εἴδους.

Γιά τήν παραγωγή τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων θά ἀναφέρωμε καί τίς ἀντιλήψεις τῶν T.H. καί J. Huxley, πάππου καί ἐγγονοῦ πού συνοψίζουν ὡς κάτωθι τίς ἀπόψεις τους γιά τὸ ἠθικό πρόβλημα. *

«Ὅπως ὄλα τά χαρακτηριστικά τοῦ ἀνθρώπου ἔτσι καί οἱ

* T. H. and J. Huxley: Evolution and Ethics.

ἠθικὲς ἐκδηλώσεις ἔχουν τὶς ἐσωτερικὲς καὶ τὶς ἐξωτερικὲς συνιστώσες τους Ἡ πρώτη καὶ κύρια ἐσωτερικὴ συνιστώσα εἶναι ἡ ἱκανότης νὰ ξεχωρίζῃ τὶς ἰδέες καὶ πράξεις ὡς ὀρθὲς καὶ μὴ, τὸ καλὸν ἢ τὸ κακὸν νὰ αἰσθάνεται τὴν ὀρθότητα ἢ τὴν πλάνη. Ἡ δεύτερη εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ζωηρὴ ἐπιθυμία νὰ βεβαιωθῇ γιὰ τὴν ὀρθότητα αὐτῶν τῶν ἐκτιμήσεών του. Αὐτὰ προέρχονται ἐκ τῶν ἔνδον ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἔτσι δὲν προσδιορίζονται πλήρως μὲ τὴν κληρονομικότητα ὅπως ἡ μορφὴ τοῦ ὀργανισμοῦ, τὸ χρῶμα τῶν μαλλιῶν του κ.τ.λ. Εἰδικώτερα ἡ ἐκτίμησις τοῦ ὀρθοῦ ἢ τοῦ ἐσφαλμένου, ἰδιότητα ποὺ τὴ λέμε ἐκ παραδόσεως ὑγιᾶ συνείδησις, φαίνεται νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὑπαρξιν, ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν ἐνωρὶς στὴ παιδικὴ ἡλικία, μιᾶς βαθεῖας καὶ ἐσωτερικῆς διουπόστατης στὴν ἀξία τῆς συγκλίσεως πρὸς τὴ μητέρα του ἢ πρὸς ἕνα ἄλλο πρόσωπο, τοῦ λεγόμενου πρωτο-ἠθικοῦ μηχανισμοῦ. Χωρὶς τὴ σύγκρουσιν μεταξὺ ἀγάπης καὶ μίσους, τὸ αἶσθημα τῆς ἐνοχῆς, ποὺ εἶναι στὴ βάση τῆς δημιουργίας τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων, δὲν θὰ ἔφθανε στὸ κατώφλι γιὰ νὰ σχηματισθῇ ἀργότερα ἡ ἠθικὴ συνείδησις τοῦ ἐνήλικου.

Συμβάλλουν κατὰ τρόπο ἐπίσης σοβαρὸ ἰδίᾳ στὴ προεπιστημονικὴ περίοδο τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας τὰ καταστρεπτικὰ γεγονότα καὶ ἄλλα φυσικὰ φαινόμενα, ὅπως οἱ θύελλες, οἱ σεισμοί, οἱ λιμοί, οἱ ἀσθένειες, ἡ γέννησις, τὸ φύλον, ὁ θάνατος κ.τ.λ. ποὺ θεωροῦνται σὰν ποινὲς τῶν ἀνθρώπων γιὰτὶ δὲν ἔπραξαν τὸ καλὸ καὶ γιὰτὶ δὲν συμμορφώθηκαν μὲ τὴ θέλησιν τοῦ Θεοῦ.

Οἱ σπουδαιότεροι ἐν τούτοις παράγοντες εἶναι τὰ ἠθικὰ πρότυπα καὶ ἡ ἠθικὴ πράξις τῶν μελῶν μιᾶς κοινωνίας μέσα στὴν ὁποία γεννήθηκε τὸ ἄτομο.

Συνεπῶς, συνεχίζουν οἱ δύο συγγραφεῖς, δὲν μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε ὅτι ὑπάρχουν παγκόσμια ἢ γενικὰ πρότυπα ἠθικῆς. Γιὰ ζωντανὸ παράδειγμα αὐτῶν τῶν ἰδεῶν ἀναφέρουν τὴν ἰδέαν τῆς δουλείας, ποὺ ἐνῶ τώρα θεωρεῖται σὰν ἀνήθικη κοινωνικὴ κατάστασις, στὴν ἀρχαιότητα ἐθεωρεῖτο κανονικὴ, τονίζοντας μάλιστα ὅτι καὶ στὰ Εὐαγγέλια δὲν ἀναφέρεται καμμιά περικοπὴ ποὺ νὰ τὴν καταδικάζουν».

Οἱ ἀπόψεις αὐτὲς ποὺ ἐρμηνεύουν κατ' ἀναλυτικὸν τρόπον

τὸ ἠθικὸ φαινόμενο χωρὶς νὰ ἀκολουθοῦν τῇ γραμμῇ τῆς σκοπιμότητος ἐξηγοῦν τὸ σχηματισμὸ του καὶ τῇ προέλευσὶ του, ὅπως ἄλλωστε καὶ ὁ Σωκράτης θεωροῦσε τὴν ἠθικὴν ὡς προϊόν παιδείας. Ἡ πηγὴ ἐν τούτοις τῆς ἠθικῆς εἶναι ἡ ἀνάγκη ἐκδήλωσης σκέψεων καὶ πνευματικῶν συλλήψεων τοῦ ἀνθρώπου γιὰ νὰ φέρῃ σὲ πέρας σκοποὺς μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι συνυφασμένη ἡ δημιουργία του καὶ ποῦ ἡ συσχέτισή τους εἶναι τόσο συμπεπλεγμένη ὥστε καταντᾷ δύσκολο νὰ διακρίνωμε ποῖο εἶναι τὸ αἷτιο καὶ ποῖο τὸ ἀποτελέσμα ἢ ἀπὸ ποῦ ἀρχίζει καὶ ποῦ φτάνει ἡ συσχέτιση αὐτή. Φτάνομε πολλές φορές νὰ πιστέψωμε ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ ἄμεσοι μηχανισμοὶ τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς ἐνόρασης ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι μᾶς φέρουν σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὸν κόσμον χωρὶς τὴν ἐπέμβαση τοῦ λογικοῦ δὲν ἀποτελοῦν παρὰ μιὰ συμπεπλεγμένη σειρά συλλογισμῶν ποὺ σχηματίζονται αὐτόματα ἀπὸ πολλές λογικὰς σειρὰς συσχετίσεων χωρὶς νὰ γίνωνται αἰσθητὰς στὸν ἄνθρωπον καὶ οἱ ὁποῖες καταλήγουν σ' ἓνα συμπέρασμα ποὺ ἐνῶ φαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἀπροσδόκητο στὴν ἐναργῆ κατάστασιν βασίζεται ἐν τούτοις στὸν ἴδιον μηχανισμό ἀλλὰ ποῦ ἡ παραγωγή του διαφέρει κατὰ τὴν ταχύτητα, τὸν ἀριθμὸ καὶ τὸ μῆκος τῶν συλλογισμῶν ποὺ περνοῦν ἀσυνείδητα, ὅπως ἀπὸ τίς σύγχρονες μαθηματικὰς μηχανὰς πετυχαίνομε ταχύτατα ἀποτελέσματα ὑπολογισμῶν ἐνῶ ὁ νοῦς μας δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς παρακολουθήσῃ καὶ θὰ χρειαζόταν μεγάλο χρονικὸ διάστημα γιὰ νὰ τοὺς φέρῃ σὲ πέρας.

Ἡ πνευματικὴ ἰκανότης τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ χρησιμοποιηθῇ γιὰ τὴν καλὴν ἢ τὴν κακὴν δράσιν. Ἡ παρουσία τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων προσδιορίζει καὶ τὴν ποιότητα τῶν ἐνεργειῶν. Ἡ ξηρὰ λογικὴ δὲν ἀρκεῖ νὰ ἐκδηλώσῃ μόνη τοὺς σκοποὺς τῆς δράσεως τῆς. Ἡ παραγωγή εἰδικῶν συναισθημάτων συντείνει στὴν ἀνάπτυξιν καὶ στὴ σταθεροποίησιν τῆς ποιότητος τῆς δράσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐγωκεντρικὴ τάσις τοῦ ἀνθρώπου γιὰ ὑπεροχὴν, κατάκτησιν, καὶ κυριαρχίαν μετριάζεται δι' ἠθικῶν κυρίως ἐκδηλώσεων. Οἱ δισταγμοὶ γιὰ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἀνθρώπινης δυνάμεως γιὰ καταστροφὴν πηγάζουν ἀπὸ μετατροπὰς ποὺ ἔρχονται στὴν ἐπιφάνειαν ὡς ἠθικὰ συναισθηματικά, ὅπως εἶναι ὁ οἶκτος, ἡ λύπη, κ.τ.λ. ποὺ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνοντο αἰσθητὰ στὸν ἄνθρωπον ἂν οἱ καταστάσεις αὐτὲς πε-

ριορίζονταν στη λογική επεξεργασία και μόνο.

Κατά τον μεσαίωνα οι αδύνατοι άνθρωποι εστήριζαν την επιβίωσή τους στους ηθικούς δισταγμούς των ισχυρών γιατί τίποτε δεν ήτο δυνατόν να τους προστατεύσει. Ο ιπποτισμός είχε γίνει κανών ηθικής συμπεριφοράς. Κατά τους πολέμους ή τύχη των ηττημένων εξαρτιόταν από τη μεγαλοψυχία των νικητών.

Η ανασκόπηση των σχέσεων ηθικής και πνεύματος διδάσκει ότι το μεγαλύτερο διάστημα της ζωής των πολιτισμένων κοινωνιών καλύπτεται από την ηθική διδασκαλία. Η σύγχρονη κοινωνία που θεωρεί σαν δεδομένες τις ηθικές ιδέες προς τις οποίες δεν επιδεικνύει τη διάθεση των παλαιότερων κοινωνιών που είχαν εξ ολοκλήρου απορροφηθεί από τη καλλιέργεια τούτων, άφησε τον άγρον χέρσον με τη πλήρη σχεδόν επίδοση των ανθρώπων στις επιστημονικές αναζητήσεις χωρίς την ηθική συσχέτιση των ιδεών.

Η μονομερής αυτή πορεία, όπως τονίσθηκε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, εμφανίζει ήδη συμπτώματα αναστατώσεων της κοινωνίας που κινδυνεύει να καταπνιγεί εκ νέου από την ανάπτυξη των ένστικτων που εκφράζονται με την επίδειξη της δύναμης που απέκτησαν οι άνθρωποι με τη μονομερή καλλιέργεια του επιστημονικού πνεύματος.

Μια άλλη εξέλιξη του πεδίου της ηθικής του ανθρώπου είναι η δημιουργία, στη θέση της όλονέν χαλαρουμένης ατομικής ηθικής, συλλογικής ηθικής που επιβάλλει υποχρεωτικά κανόνες συμπεριφοράς προς τα άλλα άτομα και προς το σύνολο. Η αξία εν τούτοις αυτών των κοινωνικών μάλλον συμπεριφορών είναι υποδεέστερης σημασίας γιατί αναπτύσσεται σε βάρος της θεμελιώδους ηθικής δράσης που είναι η ελευθερία την οποία κατευθύνει με γνώμονα συγκεκριμένους κοινωνικούς σκοπούς και όχι τους γενικούς που απορρέουν από τη βούληση του σύμπαντος και που εκφράζονται πληρέστερα από το άτομο. Είναι εν τούτοις αποτέλεσμα της πνευματικής πορείας του ανθρώπου και του άδιεξόδου που έχει προκύψει από την υποχώρηση της ατομικότητος.

Από τις ακρότητες και τις υπερβολές των αποκλειστικών άφοσιώσεων του παρελθόντος στις ηθικές αρχές και ιδέες αναπήδησε η εποχή μας με τάση απαλλαγής και επανόδου σε

φυσιολογικά για τή ζωή επίπεδα πού εξυπηρετοῦνται περισσότερο ἀπό τήν ἐλεύθερη λειτουργία τῶν ἐνστίκτων παρά ἀπό τή μονομερῆ ἠθική διδασκαλία τοῦ πνεύματος. Ἐκδηλώνεται ἡ τάση τῆς καταστροφῆς μᾶλλον τῶν χώρων δημιουργίας τῶν ἠθικῶν συναισθημάτων καί ἡ ἀποσύνδεσή τους ἀπό τή λογική ἐπεξεργασία για νά ἀφεθῆ μόνη καί νά ρυθμίση αὐτή τή μελλοντική συμπεριφορά τοῦ ἀνθρώπου μακρῶς ἀπό κάθε ἐπήρεια ἠθικῆς.

Τοῦτο θά ὀδηγήσῃ, ὡς εἶναι φυσικόν, στή δημιουργία ἐνός νέου πολιτισμοῦ πού δέν θά μοιάζει μέ τόν πολιτισμό πού βαδίζει ἡ ἀνθρωπότης ἐπὶ 3.000 καί περισσότερα χρόνια.

Μέ τήν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματος συνδέεται κι' ἕνας ἄλλος τομεύς τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, ὁ ὁποῖος ἐπηρεάζει δι' ἄλλης ὁδοῦ τίς ἐνέργειες καί τοὺς σκοποὺς τοῦ σύμπαντος. Εἶναι ἡ δημιουργία καί ἡ ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν.

Ἡ κοινωνία εἶναι ἕνας θεσμός πού εξυπηρετεῖ τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κοινωνία δέν ἀποτελεῖ αὐτοσκοπὸν· εἶναι μέσον για τήν ἐπίτευξη σκοπῶν πού ὑπερβαίνουν τόν κύκλο δράσης, τίς δυνατότητες καί τίς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κοινωνία εἶναι προϊόν βιολογικῆς οἰκονομίας τοῦ σύμπαντος.

Μπορεῖ νά θεωρηθῆ σάν λογική τοῦ ἀθροίσματος πού εἶναι ἰσχυρότερο, δυνατότερο ἀπὸ τὸ μεμονωμένο. Ὅσο ἀδύνατο εἶναι ἕνα εἶδος ζώου τόσο περισσότερο καί εὐκολώτερα κοινωνικοποιεῖται.

Ἡ ἀνώτερη αὐτῆ βιολογικῆ ἀξία τῆς ομάδος τροφοδοτεῖται για τή διατήρησή της μέ ἀτέλειωτες ἀντιλήψεις καί σκέψεις πού δέν ἔχουν ἄλλο σκοπὸ παρά πῶς νά κατευθύνουν τὸ ἄτομο σέ συνεργασία μέσα στήν ομάδα καί τόν παραμερισμὸ τῶν φυσικῶν ἐκείνων τάσεων μέ τίς ὁποῖες ἔχει ὀπλισθῆ βιολογικά τὸ ἄτομο για τήν διατήρησή του πού ἀντικαθίστανται μέ τίς εὐρύτερες κοινωνικῆς τάσεις.

Ὁ Ἀριστοτέλης διέγινωσεν τή συσχέτιση αὐτῆ τοῦ πνεύματος πρὸς τήν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικότητος τοῦ ἀτόμου καί σέ πολλὰ σημεία τῆς φιλοσοφίας του ἐπαγαλαμβάνει ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἀπολαμβάνει τὸ ὕψιστον ἀγαθὸν ὅταν εἶναι μέλος τῆς κοινωνίας. «Μονώτῃ γὰρ χαλεπὸς ὁ βίος.»

Ἡ ὁμάς πού εἶναι ὀργανωμένη σέ κοινωνία προστατεύει, ὅπως εἶπαμε ἀποτελεσματικώτερα τὰ μέλη της. Ἡ διατήρησις τῆς

ὀμάδος ἀποτελεῖ ἀνώτερο σκοπὸ γιὰ τὸ ἄτομο. Ἡ διάλυσή της ἐκθέτει σὲ κινδύνους ὅλα τὰ ἄτομα τῆς ὀμάδος. Ἐκεῖθεν πηγάζουν οἱ ἰδέες ποὺ ὑπηρετοῦνται ἀκόμη καὶ μὲ τὴ θυσία τῶν ἀτόμων. Ἡ ἰδέα τῆς Πατρίδος εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ τὸ ἄτομο ποὺ θυσιάζει τὴ ζωὴ του γιὰ τὴ διατήρησή της. Ἡ ὀμάς ἐξασφαλίζει καλλίτερα τὴ λειτουργία τῶν σκοπῶν τοῦ σύμπαντος καὶ εἶναι ἐπόμενο νὰ ἀποτελῇ κανὸνα ζωῆς ποὺ εἶναι συνδεδεμένος μὲ τὸ ἔνστικτο ποὺ τὸ καλοῦμε πολὺ σωστὰ κοινωνικὸ ἔνστικτο.

Τὰ ἄτομα κατὰ τὴ συμβίωσή τους ἀλληλοεπηρεάζονται κατὰ τρόπο ποὺ ἐξασφαλίζεται ἡ διατήρηση τῆς ὀμάδος. Τὸ ἄτομο στὴ φυσικὴ κατάστασι τοῦ μειωμένου κοινωνικοῦ αἰσθήματος κατευθύνεται ἀπὸ τὸ ἐγωκεντρικὸν ἔνστικτον. Τὸ ἔνστικτο τοῦτο εἶναι ἀντίθετον πρὸς τὸ κοινωνικὸν ἔνστικτον. Τὰ δύο ἔνστικτα συγκρούονται.

Τὸ ἄτομο κυριαρχεῖται ἀπὸ δύο ψυχικὲς καὶ ἠθικὲς καταστάσεις ποὺ εἶναι προέκτασι τοῦ παγκοσμίου ἔνστικτου, τὴ βούλησι καὶ τὴν ἀδέσμευτη ἐλεύθερη δράσι. Οἱ ἐγωϊστικὲς τάσεις τῶν μελῶν ἐκδηλώνονται καὶ μέσα στὴν ὀμάδα σὰν ἀνυπακοὴ στοὺς νόμους τῆς λειτουργίας της παράλληλα μὲ ἐκδηλώσεις ὑποταγῆς ἢ σύγκρουσις μεταξὺ ἀτόμων τῆς αὐτῆς ὀμάδος ἢ τῶν ἀτόμων πρὸς τὴν ὀμάδα ἢ καὶ ὀμάδος πρὸς ὀμάδα. Ὁ ἀνταγωνισμὸς αὐτὸς πέρασε πολλὰ στάδια καὶ δὲν φαίνεται νὰ ἔχη φθάσει στὸ τέρμα του.

Μὲ τὴν ὀμάδα συνδέεται καὶ ἡ ἔννοια τοῦ ἡγέτου. Ἡ κοσμικὴ ὄντοτης ἀκολουθεῖ παντοῦ τὸν πιὸ σύντομο δρόμο γιὰ νὰ φθάσι στοὺς σκοπούς της. Ἀκόμη καὶ στὰ ὀμαδικῶς διαβιοῦντα ζῶα παρατηρεῖται ἡ θέσι τοῦ ἡγέτου. Κρίνομε σκόπιμον νὰ συσχετίσωμε γενικώτερα τὴν ἔννοια τοῦ ἡγέτου μὲ τὴν αὔξισι τῶν μελῶν τῆς ὀμάδος. Ἀπὸ τὴν ἐξέλιξι τῶν ὄντων μαθαίνομε ὅτι οἱ ὀργανισμοὶ σχηματίσθησαν μὲ τὴν αὔξισι τῶν κυττάρων ὅπως ἀκριβῶς ἓνα πέτρωμα δὲν εἶναι ἄλλο τι παρὰ συσσώρευσι τοῦ αὐτοῦ μορίου τῶν ἐνώσεων. Οἱ ὀργανισμοὶ διαφέρουν ποσοτικὰ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κυττάρων τὰ ὁποῖα περιέχουν. Ἡ συσσώρευσι τῶν κυττάρων δημιουργεῖ ζήτημα ὀργάνωσις τούτων καὶ στὰ ἀνώτερα φυτὰ καὶ ζῶα διεμορφώθησαν ἐξ αἰτίας τούτου οἱ τύποι, οἱ μορφὲς τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῶων. Ἡ ὀργάνωσις ἔχει ἀνάγκη ἐνὸς ἐσωτερικοῦ κεντρικοῦ ὀργάνου, τὸ ὁποῖον θὰ ρυθμί-

ζη συντόνιστικά τή λειτουργία τῶν μερῶν τοῦ ὀργανισμοῦ. Τὸ κεντρικὸ ὄργανο εἶναι ὁ ἐγκέφαλος στὰ ζῶα. Οἱ κοινωνίες πού εἶναι ἀθροίσματα ἀτόμων δηλαδή ἐπέκταση ὀλοκληρωμένων ἀθροισμάτων κυττάρων ἀκολουθοῦν τήν ἴδια διαδικασία μέ τήν ὀργάνωση καί μέ τούς ἡγέτες πού ἀντιστοιχοῦν στόν ἐγκέφαλο τῶν ὀργανισμῶν. Στή σύγκρουση πού ἀναφέραμε ὁ ἄνθρωπος ἐξασφαλίζοντας τήν ὑπαρξή του θυσιάζει τήν ἐλευθερία του καί τή βούλησή του καί τελικῶς ὑποτάσσεται στήν ὀμάδα πού σκέπτεται καί δρᾷ γιά λογαριασμό του. Ἡ ἀτομική ἐλευθερία ἀπαλλοτριώνεται καί στή θέση της αὐξάνει ἡ ἐπιβολή τῆς ὀμάδος πού ἐκφράζεται μέ τήν ἐννομη τάξη τῆς κοινωνίας. Ἡ ἐλευθερία ἐν τούτοις εἶναι ἓνα φυσικὸ φαινόμενο συνδεδεμένο μέ τήν ὑπαρξή. Καταργώντας την μοιάζομε νὰ ἐνεργοῦμε ὅπως στήν περίπτωση τῶν ἀσθενειῶν πού θέλομε νὰ στηριχθοῦμε ἐξ ὀλοκλήρου στὰ φάρμακα, χωρίς νὰ ἀφήνωμε τὸν ὀργανισμό νὰ ἀναπτύσσει ὁ ἴδιος ἀμυντικές δυνάμεις, πράγμα πού ὀδηγεῖ σέ ἐπικίνδυνες κατευθύνσεις καί ἀβέβαια ἀποτελέσματα.

Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψης καί δράσης εἶναι ἀπαραίτητες ἐκδηλώσεις τοῦ ὀργανισμοῦ γιὰ ἐπιτυχάνεται μέ τήν προσαρμογή ἢ διατήρηση τῶν περισσότερον καταλλήλων ὀργανισμῶν στό κοινωνικὸ περιβάλλον.

Ἐπιβεβαιώνομε ἐδῶ ὅτι στή φύση παράγονται διαρκῶς ἄτομα μέ παρεκκλίσεις ἀπὸ τίς ὀποῖες ἐπιδιώγουν οἱ καλλίτερα προσαρμοζόμενες. Κατὰ τήν ἴδια λογική ἀπὸ τή ποικιλία τῶν ἀτομικῶν σκέψεων πού ἔχουν τή δυνατότητα νὰ ἐκφραστοῦν ἐπιζοῦν μέ τήν ἐπιλογή ὅσες ὑπηρετοῦν τελειότερα τὰ ἴδια τὰ ἄτομα καί τίς κοινωνίες, ἐνῶ οἱ ἄλλες ἀπορρίπτονται ὅπως καί οἱ μὴ προσαρμοζόμενοι ὀργανισμοί.

Ἐχομε μιὰ φυσική ἐπιλογή τῶν σκέψεων ὅπως καί τῶν ὀργανισμῶν. Εἶναι σαφές ὅτι ἡ ποικιλία τῶν ἐκδηλώσεων βοηθεῖ τὸ ἔργον τῆς δημιουργίας. Ὅσο ἀστείρευτη εἶναι ἡ πηγὴ δημιουργίας ὀργανισμῶν τόσο ἀστείρευτη εἶναι καί ἡ πηγὴ τῆς δημιουργίας σκέψεων, πνευματικῶν δημιουργημάτων. Ἐχομε τήν ἴδια προέλευση καί τὸν ἴδιο σκοπὸ· κάθε ἀπόπειρα νὰ ἐμποδίσωμε τήν ἐλευθερία τῆς ἀτομικῆς ἐκφρασης τῶν σκέψεων εἶναι ἀντίθετη πρὸς τή φύση πού δὲν ἐδίδαξε σέ καμμιά περίπτωση ὅτι μπορεῖ αὐτὴ ἡ ἀτομική ἐκδήλωση τῶν σκέψεων καί τῶν συν-

αισθημάτων να εκδηλωθῆ ἀπὸ ἄλλον ὀργανισμόν, ὅπως ἐπιχειρεῖται στὶς περιπτώσεις συγκέντρωσης ὄλων τῶν βουλήσεων σ' ἕνα σῶμα ποῦ νὰ σκέπτεται καὶ νὰ δρᾷ ἀναγκαστικὰ γιὰ λογαριασμό τῶν ἄλλων.

Ἡ κατάργησις τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως θὰ ἔμοιαζε μὲ μιὰ ἐνέργεια κατὰ τὴν ὁποία θὰ διαλέγαμε μεῖς ποιοὶ ὀργανισμοὶ θὰ ἐπιζήσουν σ' ἕνα περιβάλλον καὶ θὰ ἀντικαταστήσουμε τὴν λειτουργία τῆς προσαρμογῆς καὶ τῆς κληρονομικότητος ποῦ ρυθμίζουν αὐτόματα τὸ ζήτημα τῆς ἐπιβίωσης τῶν ὀργανισμῶν.

Ἡ δράσις τῆς ομάδος θὰ διευκολύετο ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ ἑνὸς καθεστῶτος ἰσότητος. Ἡ ἀνισότης προκαλεῖται ἀπὸ πολλὰ αἰτία φυσικὰ καὶ τεχνητά. Στὴν πρωτόγονη κατάστασις ἡ κοινωνία εἶναι ἡ ἀνισότης. Τὰ ἄτομα ποῦ εἶναι προικισμένα μὲ σωματικὰς ἰδιότητες τελειότερες, μὲ ἄρτια λειτουργία τῶν αἰσθήσεων ἐπιβάλλονται καὶ γίνονται ἡγέτες τῆς ομάδος. Τοῦτο δὲ δὲν γίνεται μόνον ἀνεκτὸν ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ νοῦ θεωρεῖται ἀπαραίτητον γιὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν κυβέρνησιν τῆς ομάδος.

Ἡ ἀνισότης ἐκδηλώνεται ἐξ ἴσου καὶ κατὰ τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν καὶ προκαλεῖ τὸν ἀνταγωνισμόν μεταξὺ τῶν ἀτόμων ποῦ χρησιμοποιοῦν διάφορους τρόπους ὥστε καὶ μέσα στὴν ομάδα νὰ ἀναπτύξουν τὶς ἰδιότητες τῆς ὑπεροχῆς, τῆς κυριαρχίας, τῆς ἐπικράτησις.

Οἱ ἀπόλυτες καταστάσεις ποῦ μποροῦν νὰ προκύψουν ἀπὸ τὴν σύγκρουσιν ομάδος καὶ ἀτόμου εἶναι ἢ ἡ πλήρης ἐπιβολὴ τῶν ἐγωκεντρικῶν τάσεων ἢ τῶν κοινωνικῶν τῆς ομάδος ὅποτε ἢ θὰ διαλυθῆ ἢ ὁμάς ἢ τὸ ἄτομον θὰ ὑποταγῆ καὶ θὰ ἐξαναγκασθῆ νὰ διαβιώσῃ χάριν τῆς ομάδος. Οἱ δύο καταστάσεις εἶναι ἀντίθετες ἀλλ' ὑπηρετοῦνται κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο ἀπὸ τὴν γνωστὴν δράσιν τῶν ἀντιθέτων. Ἡ ἰσότης ἐξ ἄλλου γιὰ τὴν ὁποία τόσοι ἀγῶνες ἔχουν γίνει εἶναι προῖον τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας ποῦ ὑπηρετεῖ τὴν ἰδέαν τῆς διατήρησις τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ρύθμισις τῶν σχέσεων αὐτῶν ποῦ στὴν ἔσχατη ἀνάλυσις προκαλεῖ τὶς συνθέσεις καὶ τὶς ἰσορροπίες στὶς σχέσεις ἀτόμου καὶ κοινωνίας ἀποτελεῖ ἀντικείμενον τῆς πολιτικῆς πράξεως ποῦ ἐμπνέεται ἀπὸ κοινωνικὰς θεωρίας καὶ ἐπιδιώκει τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἰσχυροποίησιν τῆς ομάδος ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διατήρησιν τῶν φυσικῶν ἀρετῶν τοῦ ἀνθρώπου, οἱ ὁποῖες τοῦ ἐξα-

σφαλίζουν τὴν σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα καὶ τὴν ἠθικὴ διαβίωσίν του.

Οἱ θεωρίαι αὐτὲς ἀντανακλοῦν τὶς προϋποθέσεις ποὺ ἀναφέραμε στὴ διαλεκτικὴ τοῦ συστήματος ποὺ ἐξασφαλίζει τὴ διατήρησιν τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινωνίας. Μία κατηγορία θεωριῶν διδάσκει τὴν τελείαν ὑποταγὴν τοῦ ἀτόμου στὴν ὁμάδα καὶ τὴ ταύτισίν του μ' αὐτή. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καταργεῖται ἡ βασικὴ μορφή ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων ποὺ περιστρέφεται στὴ κατοχὴ τῶν μέσων τῆς ζωῆς καὶ ἡ ἄλλη κατηγορία ποὺ ἐνῶ ἐξασφαλίζει τὴν ἐγγυημένη τάξιν τῆς κοινωνίας ἀφήνει λεύθερον τὸ ἄτομον καὶ τὴν μερικὴν λειτουργίαν τοῦ φυσικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Οἱ φαινομενικὲς ἀντιθέσεις στὰ κοινωνικὰ συστήματα ἀντανακλοῦν τὴν ποικιλίαν τῶν σκέψεων γιὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀρμονίας ὅπως ἐπετεύχθη αὕτη κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ φύσιν μὲ τὴν ἄρνησιν τῶν ἐνστίκτων.

Θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι μετὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν μέσων τῆς ζωῆς χάρις στὴν ἐντονη δράσιν τοῦ πνεύματος, ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων θὰ ἐμειώνετο καὶ θὰ καταργεῖτο.

Περιγράψαμε στὸ προηγούμενον κεφάλαιον τὸ φαινόμενον αὐτὸ τῆς μετατόπισιν τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ καταργηθῆ καὶ ποὺ μοιάζει μὲ τὸν ροῦν τῶν ὑδάτων ποὺ ὅταν ἐμποδίζωνται πρὸς μιὰ κατεύθυνσιν διανοίγουν νέαν κοίτην καὶ διέξοδον πρὸς ἄλλη κατεύθυνσιν.

Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ πνεῦμα του ἐκδικεῖται τὸν Θεὸν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἐπιδιώκει νὰ ἐργασθῆ ὀλιγώτερον καὶ νὰ ἀπολαύσῃ περισσότερα. Ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὶς ἀγωνιστικὰς διαθέσεις ποὺ τοῦ εἶναι γενικὰ δυσάρεστες καὶ ἀκολουθεῖ τὶς δράσεις ποὺ προκαλοῦν τὴν εὐχαρίστησιν, τὴν ἀνεσιν καὶ τὴν εὐμάρειαν. Ἡ ἐπιτυχία ὅλων αὐτῶν ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν ἐντονη ἀπασχόλησιν τοῦ πνεύματος γιὰ τὴν ἐφεύρεσιν τρόπων ἱκανοποίησιν μὲ παράλληλη παραίτησιν ἀπὸ ἄλλα πεδία δράσιν ποὺ τὸ ἀπασχολοῦσαν στὸ παρελθόν καὶ ὡς ἐπακολούθημα αὐτῆς τῆς κατάστασιν ἔχομε τὴν ἐμφάνισιν νέας μορφῆς ἀνταγωνισμοῦ ἢ τὴν ἐκδήλωσιν συναισθημάτων ἐπίδειξιν πλοῦτου, πολυτελοῦς διαβίωσιν ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὴν κατοχὴν ὑλικῶν ἀγαθῶν ἥτοι μὲ πλήρη τὴν προβολὴν τοῦ ἐνστίκτου τῆς ὑπεροχῆς καὶ μὲ τὴν ἐπιδίωξιν τῆς ἐμμέσου ὑποταγῆς τῶν συνανθρώπων τοὺς ὁποίους, ὡς εἶναι φυσικόν, δὲν ζητεῖ τώρα νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ ὅπως ὁ πρῶτόγονος

ἢ γὰρ τοὺς ὑποδουλώσῃ ὅπως ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς, ἀλλὰ γὰρ τοὺς ἔχῃ συνδεδεμένους πρὸς αὐτὸν μὲ ἓνα τρόπο ἐμμεσης ἐξάρτησης.

Στὴ ματαιόδοξο αὐτὴ στάση ποὺ εἶναι προῖον νέας μορφῆς τῶν ἐνστικτωδῶν ἐνεργειῶν ὀρθώνεται ἡ νέα πνευματικὴ στάση μὲ τὸν ἴδιο σκοπὸ γὰρ πολεμήσῃ μέχρις ἐσχάτων καὶ τὶς ἀκίνδυνες γιὰ τὴν ἄμεση ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐνστικτώδεις ἐκδηλώσεις τοῦ εἴδους ποὺ ἀναφέραμε, παρουσιάζοντας μιὰ μορφή κατὰ τὴν ὁποία ἀφαιρεῖται, ὅπως καὶ στὴν περίπτωση ποὺ μὲ τὴν ἔγνομη τάξιν τῆς κοινωνίας ἐμποδίσθηκε ἡ ἄμεση δράσις τοῦ ἀνθρώπου ἐναντίον συνανθρώπων του, ἡ δυνατότης κατοχῆς τῶν μέσων μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος τείνει γὰρ ἐξαρτήσῃ ἀπ' αὐτὸν τὸν συνάνθρωπόν του.

Ὅντως μὲ τὴν κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας, ποὺ εἶναι φυσικὸ φαινόμενο καὶ μέσο ἀνταγωνισμοῦ τῶν ἀνθρώπων, καταργεῖται ἓνα ἀπὸ τὰ ὀχυρὰ τῶν ἐνστικτῶν καὶ ἐπεκτείνεται ἡ ἐπιρροὴ τοῦ πνεύματος. Ἡ παραίτησις καὶ ἀπὸ τὸ φυσικὸ αὐτὸ συναίσθημα τῆς ἀτομικῆς δράσεως εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐντόνου πνευματικῆς καλλιέργειας τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐπιζητεῖ γὰρ περιορίσῃ τὶς συγκρούσεις καὶ γὰρ προστατεύσῃ τὴ δημιουργίαν ἀπὸ τὴν ἀλληλοεξόντωσιν.

Ἄν ἐφαρμόσωμε τὴν ἀρχὴν τῆς ἰσορροπίας τῶν ἐνεργειῶν στὶς καταστάσεις ποὺ περιγράψαμε παρατηροῦμε, ὅπως καὶ σὲ ἄλλο κεφάλαιον σημειώσαμε, ὅτι ἡ δημιουργία ἀπὸ τὸ πνεῦμα συνθηκῶν ποὺ εὐνοοῦν τὴ διατήρησιν στὴ γῆ μεγαλυτέρου πληθυσμοῦ καὶ σ' ἀνώτερον ἐπίπεδο ζωῆς καὶ μάλιστα χωρὶς συγκρούσεις τῆς μορφῆς τῶν παλιῶν καιρῶν, ἀπαιτεῖ τὴν ἔντονη λειτουργία τοῦ πνεύματος καὶ ὀλοκλήρου τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἀπὸ τὴν ἔντονη αὐτὴ ἀπασχόλησίν του δὲν ἔχει μείνει ἴχνος ἐνεργείας γιὰ γὰρ τὴν διαθέσιν σ' ἀγῶνες καὶ ἀνώτερες ἠθικὰς προσπάθειες καὶ ὅλες του οἱ ἐπιδιώξεις τείνουσιν γὰρ δημιουργοῦν φιλικὸ περιβάλλον καὶ πρὸς τὴν κατάργησιν κάθε ἐχθρότητος πρὸς τὴν ὑπαρξὴν του γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατόν γὰρ διαθέτῃ δυνάμεις κατὰ τὴν πάλιν καὶ πρὸς τὶς δύο αὐτὰς ἀντίθετες πλευρὰς τῆς πορείας του. Πρέπει ἀναγκαστικὰ γὰρ παραιτηθῆν ἀπὸ κάποια, κι' αὐτὴ εἶναι ἡ πλευρὰ ποὺ ἀπαιτεῖ τὶς περισσότερες θυσίας.

Στὴν ἀρχὴν προηγουμένου κεφαλαίου εἶχαμε σημειώσῃ

τήν ὑπεροπτική τάση τοῦ ἀνθρώπου γὰρ παρουσιάζεται σὰν κατα-
κτητῆς τοῦ σύμπαντος, ἐνῶ στὸ τέλος αὐτοῦ τοῦ κεφαλαίου ἡ εἰ-
κόνα του εἶναι ἐκείνη πού ἔχει παρουσιάσει στὴν ἀνθρωπότητα
ὁ Νίτσε, ἡ εἰκόνα τοῦ ἠττημένου καὶ τοῦ ἀδύνατου πού ζητεῖ τὴ
σωτηρία του στὴν ὑποταγή καὶ στὴν ἀλληλοσύδεσή του· ἔτσι ἔχει
ἀρχίσει καὶ ἐκεῖ ἔχει φθάσει μέχρι τώρα ἡ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου!

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006